

י"ט באדר ב' תשע"ו

29 במרץ 2016

עברית כשפה שניה לתלמידים דוברי ערבית ממצאי תשע"ה

הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה) מתכבדת להציג ממצאים ממחקר העוסק בהוראת תחום העברית כשפה שניה בבתי ספר דוברי ערבית בישראל.

העברית היא השפה העיקרית והרווחת בישראל. בשפה זו מתנהלים רוב מוסדות המדינה, וגופים ציבוריים ופרטיים רבים עושים בה שימוש שוטף. זו השפה שבה מלמדים במוסדות להשכלה גבוהה, האוניברסיטאות וחלק גדול מהמכללות. מרבית כלי התקשורת הכתובה והאלקטרונית המרכזיים (רדיו, טלוויזיה, אינטרנט) הם בעברית וזו השפה הרווחת בחיי היומיום ברחוב, בשלטי חוצות, בקניונים ועוד.

השליטה בשפה העברית היא, אפוא, תנאי הכרחי להשתלבות בחברה הישראלית, בחיי היום יום, במוסדות ההשכלה הגבוהה ובשוק העבודה. חשוב שכל אזרחי המדינה ישלטו היטב בעברית וירכשו מיומנויות אורייניות כגון קרוא וכתוב, הבנת הנשמע ויכולת לדבר ולתקשר בעברית.

מטרת המחקר היא להעריך את תחום העברית כשפה שניה בבתי ספר יסודיים דוברי ערבית. הערכת התחום מתמקדת בשני היבטים עיקריים – הישגים לימודיים של תלמידים לקראת סיום בית הספר היסודי (כיתה ו') וההקשר שבו מתקיימת הלמידה בבתי הספר. המחקר נערך מידי שנה, החל משנת תשע"ד, והוא מאפשר לעקוב אחר מגמות ושינויים לאורך זמן ולנטר אותם, ברמה הארצית והמגזרית.

בשנת הלימודים תשע"ה, נערך המחקר בקרב מדגם ארצי מייצג של 4,331 תלמידים ו-319 מורים המלמדים עברית בכיתות ו', ב-188 בתי ספר דוברי ערבית במגזרים הערבי, הבדואי והדרוזי. המבחן בשפה העברית הועבר בחודש פברואר 2015.

סולם הציונים של המבחן נקבע כך שבשנת הבסיס (תשע"ד) ממוצע הציון הכולל היה 500 נקודות וסטיית תקן 100 נקודות. הציון הכולל בשנת תשע"ה כויל לסולם זה, מה שמאפשר להשוות את הישגי התלמידים בין מחזור אחד למשנהו.

להלן יפורטו ממצאים עיקריים שעלו במחקר.

הדוח המלא וחומרים נוספים נמצאים באתר האינטרנט של ראמ"ה בקישור:

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/MivchanimArtzyim/Ivrit_Aravit_dochot.htm

הישגי התלמידים

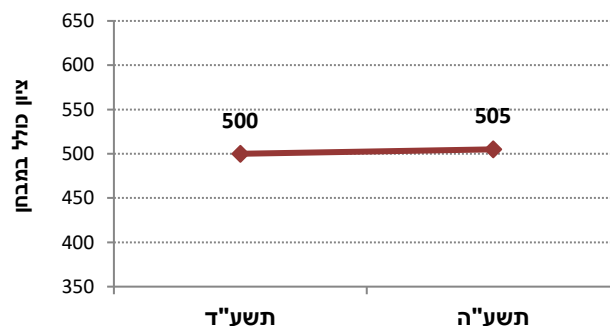
- ממוצע ציוני התלמידים במבחן בעברית לדוברי ערבית בשנת תשע"ה היה 505 נקודות. ממוצע זה גבוה במעט מממוצע הציונים בשנת הבסיס תשע"ד (500 נקודות). בשנים הבאות אפשר יהיה לראות אם מדובר בתחילתה של מגמת עלייה בהישגים.
- בהשוואה בין השנים של הישגי התלמידים בכל אחד מהמגזרים דוברי הערבית בנפרד מתקבלות מגמות שונות. במגזר הבדואי חלה עליה משמעותית של 16 נקודות בין תשע"ד לתשע"ה, ואילו במגזר הערבי ובמגזר הדרוזי לא חל שינוי של ממש בהישגי התלמידים בין השנים.
- קיימים הבדלים בהישגים של תלמידים ממגזרים שונים. בשנת תשע"ה הציון הממוצע של תלמידים בבתי ספר במגזר הדרוזי היה 556 נקודות, במגזר הערבי 512 נקודות ובמגזר הבדואי 467 נקודות. הפער בין הישגי תלמידים במגזר הדרוזי לבין הישגי התלמידים במגזר הבדואי עמד על 89 נקודות.
- הישגי הבנות בעברית גבוהים מהישגי הבנים. בשנת תשע"ה הציון הממוצע של הבנות היה גבוה ב-24 נקודות מהציון הממוצע של הבנים.
- נמצאו פערים ניכרים בהישגים בין תלמידים מרמות שונות של רקע חברתי-כלכלי, ככל שהרקע החברתי-כלכלי של התלמידים מבוסס יותר, כך ההישגים גבוהים יותר. בשנת תשע"ה הציון הממוצע של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה היה 565 נקודות, של תלמידים מרקע בינוני 543 נקודות ושל תלמידים מרקע נמוך 481 נקודות.

מקרא						
גדול מאוד	גדול	ניכר	מתון	קל	ללא שינוי של ממש	גודל שינוי בין תשע"ד-תשע"ה
30 ויותר	20-30	16-20	11-15	6-10	0-5	

ביתר פירוט:

הישגים לאורך שנים: בשנת תשע"ה ממוצע ציוני התלמידים במבחן בעברית לדוברי ערבית עמד על 505 נקודות. ממוצע זה גבוה במעט מממוצע הציונים בשנת הבסיס תשע"ד (500 נקודות). אולם, הבדל זה זעיר ואי אפשר להגדירו כהבדל מובהק. בשנים הבאות אפשר יהיה לראות אם מדובר בתחילתה של מגמת עלייה בהישגים.

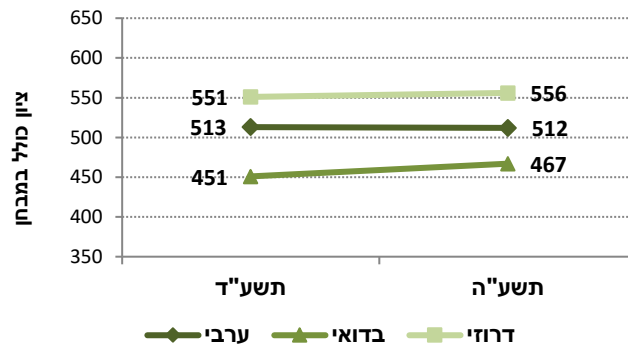
ממוצעי הציון הכולל במבחן לאורך שנים, כלל דוברי הערבית

הישגים לפי מגזר: בשנת תשע"ה הציון הממוצע של תלמידים בבתי ספר במגזר הדרוזי היה 556 נקודות, של תלמידים בבתי ספר במגזר הערבי 512 נקודות ושל תלמידים בבתי ספר במגזר הבדואי 467 נקודות. הפער בין הישגי התלמידים במגזר הדרוזי לבין הישגי התלמידים במגזר הבדואי עמד על 89 נקודות.

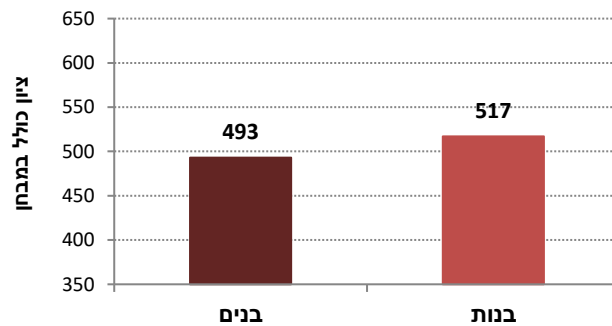
בהשוואה בין השנים נמצא כי במגזר הבדואי חלה עליה משמעותית של 16 נקודות בין תשע"ד לתשע"ה, ואילו במגזר הערבי ובמגזר הדרוזי לא חלו שינויים של ממש בהישגי התלמידים בין השנים.

ממוצעי הציון הכולל במבחן לאורך שנים, לפי מגזר

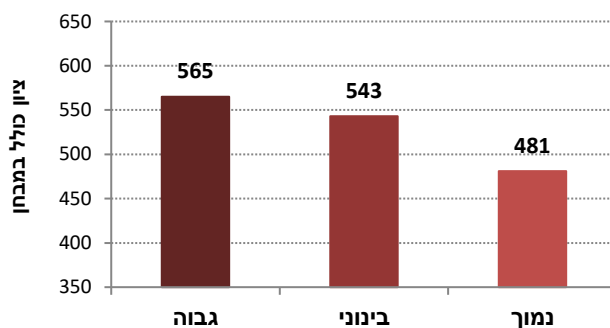
הישגים לפי מגדר: בשנת הלימודים תשע"ה הציון הממוצע של הבנות היה 517 נקודות והציון הממוצע של הבנים 493 - פער של 24 נקודות לטובת הבנות. פערים עקביים בהישגים לטובת הבנות בבתי ספר דוברי ערבית נמצאו לאורך השנים גם בתחומי אוריינות אחרים הנבדקים במבחנים רחבי היקף בישראל.

ממוצעי הציון הכולל במבחן בשנת תשע"ה, לפי מגדר

הישגים לפי רקע חברתי-כלכלי: הציון הממוצע של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה היה 565 נקודות, של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני 543 נקודות ושל תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך 481 נקודות בלבד. ממוצעים אלו מצביעים על פערים משמעותיים בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי שונה: הפער בממוצע הציונים בין תלמידים מרקע גבוה לתלמידים מרקע בינוני עומד על 22 נקודות, והפער בממוצע הציונים בין תלמידים מרקע בינוני לתלמידים מרקע נמוך עומד על 62 נקודות.

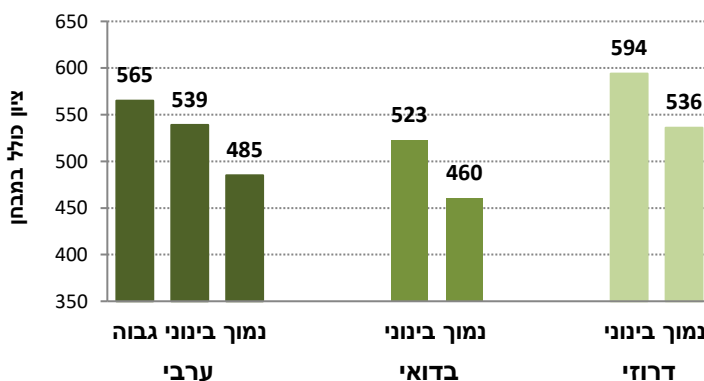
ממוצע הציון הכולל במבחן בשנת תשע"ה, לפי רקע חברתי-כלכלי של התלמיד

כאשר בוחנים את ההישגים של התלמידים במגזרים השונים לפי הרקע החברתי-כלכלי שלהם עולה כי יש פערים משמעותיים בין תלמידים מרקע שונה גם בתוך כל מגזר. הפער הגדול ביותר נמצא במגזר הבדואי בין תלמידים מרקע נמוך לתלמידים מרקע בינוני (63 נקודות), והפער הקטן ביותר נמצא במגזר הערבי בין תלמידים מרקע בינוני לבין תלמידים מרקע גבוה (26 נקודות).

מהממצאים עולה, אפוא, כי קיימים פערי הישגים משמעותיים בין שלושת המגזרים גם כאשר מסתכלים בתוך כל קבוצת רקע חברתי-כלכלי בנפרד. למשל, בקבוצת התלמידים מרקע בינוני הציון הממוצע של תלמידים במגזר הדרוזי הוא 594 נקודות, במגזר הערבי 539 נקודות ובמגזר הבדואי 523 נקודות (פער של 71 נקודות בין תלמידים במגזר הדרוזי לתלמידים במגזר הבדואי).

ממוצע הציון הכולל במבחן בשנת תשע"ה, לפי רקע חברתי-כלכלי של התלמיד

א. עמדות תלמידים כלפי לימודי השפה העברית

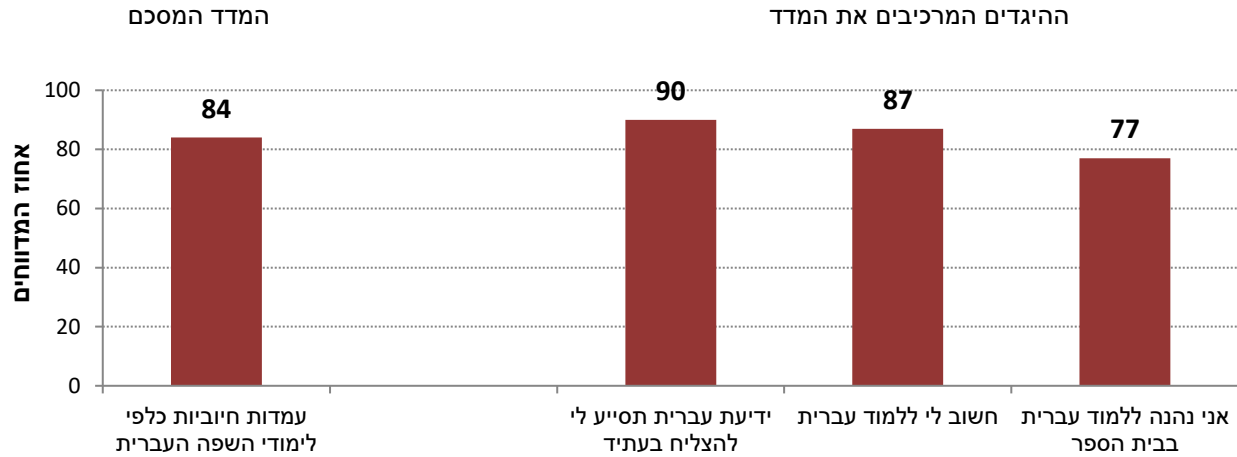
- הרוב הגדול של התלמידים דוברי הערבית הביעו עמדות חיוביות כלפי לימודי השפה העברית. התלמידים דיווחו שהם מבינים את חשיבות השליטה בשפה העברית להצלחה העתידית שלהם (90%), שחשוב להם ללמוד עברית (87%) ושהם נהנים ללמוד עברית (77%).
- מרבית התלמידים הביעו תחושה של מסוגלות עצמית בשפה העברית. התלמידים דיווחו שהם יכולים להבין דברים שהם קוראים בעברית (77%) או שומעים בעברית (68%), ושהם יכולים לשוחח עם אנשים בעברית (69%).
- כ-45% מהתלמידים דיווחו על חשיפה לשפה העברית גם מחוץ לבית הספר. החשיפה היא לרוב באמצעות האזנה לשירים בעברית (61%), שיחה בעברית עם אנשים מחוץ לבית (44%), קריאה וכתבה באינטרנט בעברית (41%), צפייה בטלוויזיה ובסרטים בעברית (39%) וקריאת סיפורים בעברית (35%).
- תלמידים מבתי ספר במגזר הדרוזי ובמגזר הערבי דיווחו בשיעורים גבוהים יותר על דיבור בעברית עם אנשים מחוץ לבית, בהשוואה לתלמידים בבתי ספר במגזר הבדואי: 49% במגזר הדרוזי, 45% במגזר הערבי ו-39% במגזר הבדואי.

ביתר פירוט:

עמדות חיוביות כלפי השפה העברית¹: הרוב הגדול של התלמידים דוברי הערבית הביעו עמדות חיוביות כלפי לימודי השפה העברית. התלמידים דיווחו שהם מבינים את חשיבות השליטה בשפה העברית להצלחה העתידית שלהם (90%), שחשוב להם ללמוד עברית (87%) ושהם נהנים ללמוד עברית (77%). ככלל, לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין שלושת המגזרים דוברי הערבית בעמדות התלמידים כלפי השפה העברית, למעט שיעור מעט נמוך יותר של תלמידים במגזר הבדואי שחשבו כי ידיעת העברית תסייע להם להצלח בעתיד (85% במגזר הבדואי לעומת 91% במגזר הערבי ו-94% במגזר הדרוזי).

¹ התלמידים התבקשו לציין את מידת הסכמתם עם שלושה היגדים העוסקים ביחסם כלפי לימוד השפה העברית, על גבי סולם בן 5 דרגות הנע מ"מאוד לא מסכים" ועד "מסכים מאוד". תלמידים שצינו את אחד משני הערכים הגבוהים בסולם, סווגו כמדווחים על העמדה המתוארת בהיגד. רמת הדיווח על המדד המסכם חושבה כממוצע אחוז המדווחים על כל ההיגדים המרכיבים את המדד.

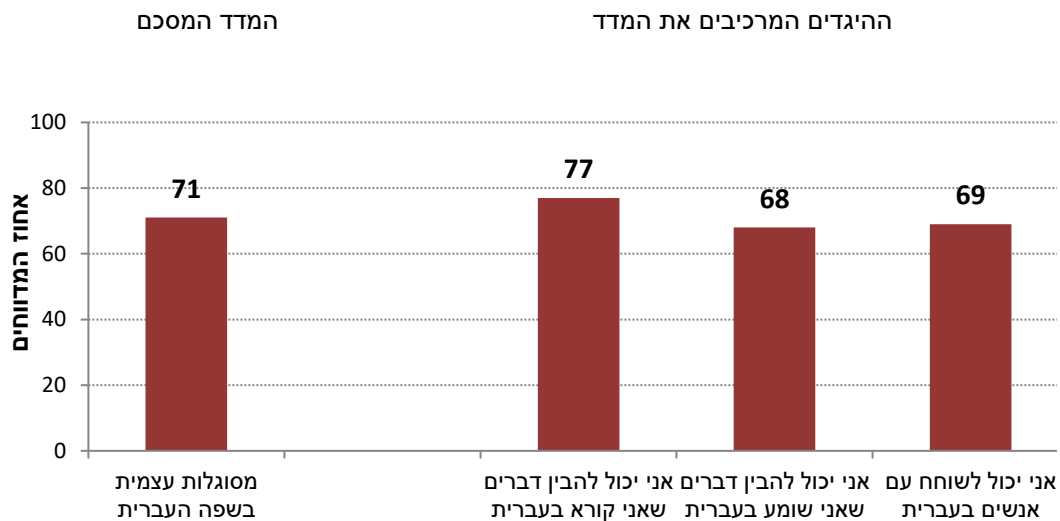
עמדות חיוביות כלפי השפה העברית

	מגזר		
	דרוזי	בדואי	ערבי
מדד מסכם: עמדות חיוביות כלפי לימוד השפה העברית	87%	81%	81%
א. "ידיעת העברית תסייע לי להצליח בעתיד"	94%	85%	91%
ב. "חשוב לי ללמוד עברית"	91%	83%	87%
ג. "אני נהנה ללמוד עברית בבית הספר"	78%	75%	78%

מסוגלות עצמית בשפה העברית²: מרבית התלמידים דוברי הערבית הביעו תחושה של מסוגלות עצמית בשפה העברית. 77% מהתלמידים דיווחו שהם יכולים להבין דברים שהם קוראים בעברית (שלטים, פרסומות, סיפורים ועוד), 68% מהתלמידים דיווחו שהם יכולים להבין דברים שהם שומעים בעברית (שיחות בין אנשים, סרטים, תכניות טלוויזיה ועוד), ו-69% מהתלמידים דיווחו שהם יכולים לשוחח עם אנשים בעברית. תלמידים במגזר הבדואי דיווחו בשיעורים נמוכים מעט יותר על תחושת מסוגלות בשפה העברית, בהשוואה לתלמידים בשני המגזרים האחרים.

מסוגלות עצמית בשפה העברית

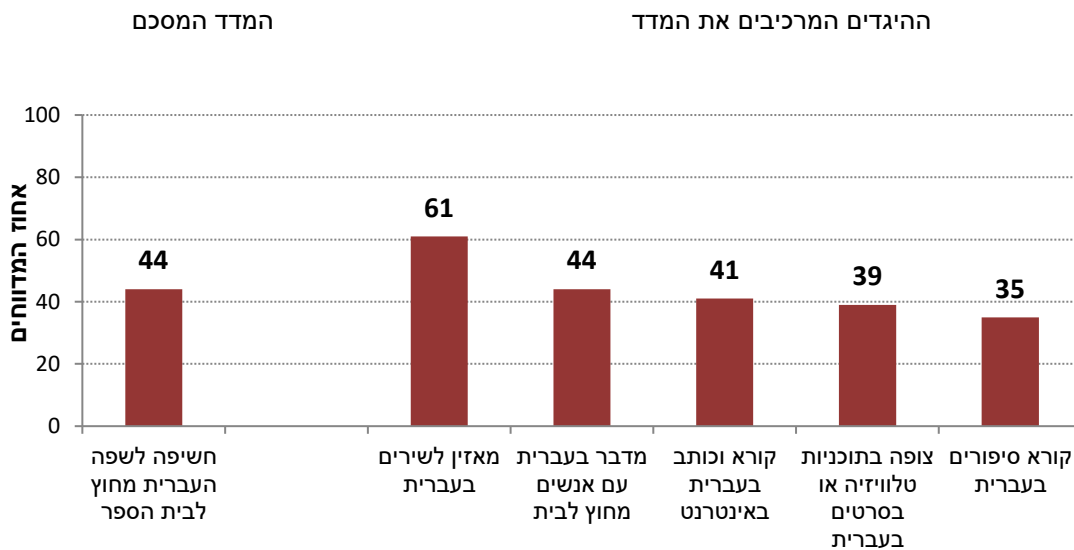
מגזר	מגזר		
	ערבי	בדואי	דרוזי
מדד מסכם: מסוגלות עצמית בשפה העברית	72%	66%	79%
א. "אני יכול להבין דברים שאני קורא בעברית (שלטים, פרסומות, סיפורים ועוד)"	77%	74%	81%
ב. "אני יכול להבין דברים שאני שומע בעברית (שיחות בין אנשים, סרטים, תכניות טלוויזיה ועוד)"	70%	62%	77%
ג. "אני יכול לשוחח עם אנשים בעברית"	70%	62%	79%

² התלמידים התבקשו לציין את מידת הסכמתם עם שלושה היגדים העוסקים במידת המסוגלות שלהם בשימוש בשפה העברית, על גבי סולם בן 5 דרגות הנע מ"מאוד לא מסכים" ועד "מסכים מאוד". תלמידים שצינו את אחד משני הערכים הגבוהים בסולם, סווגו כמדווחים על הסכמה עם ההיגד. רמת הדיווח על המדד המסכם חושבה כממוצע אחוז המסכימים עם ההיגדים המרכיבים את המדד.

חשיפה לשפה העברית מחוץ לבית הספר³: כ-45% מהתלמידים דיווחו על חשיפה לשפה העברית גם מחוץ לבית הספר. 61% מהתלמידים דיווחו כי הם מאזינים לשירים בעברית, 44% דיווחו כי הם מדברים עם אנשים בעברית מחוץ לבית, 41% דיווחו כי הם קוראים וכותבים בעברית באינטרנט ו-39% דיווחו כי הם צופים בטלוויזיה ובסרטים בעברית. שיעור מעט נמוך יותר דיווחו כי הם קוראים סיפורים בעברית - 35% מהתלמידים.

תלמידים מהמגזר הדרוזי דיווחו על ההיגדים השונים בשיעורים גבוהים יחסית לתלמידים מהמגזר הבדואי, בפרט על חשיפה לשפה העברית באמצעות האזנה לשירים (74% במגזר הדרוזי לעומת 51% במגזר הבדואי) ודיבור בעברית עם אנשים מחוץ לבית (49% במגזר הדרוזי לעומת 39% במגזר הבדואי).

חשיפה לשפה העברית מחוץ לבית הספר

	מגזר		
	דרוזי	בדואי	ערבי
מדד מסכם: חשיפה לשפה העברית מחוץ לבית הספר	50%	42%	44%
א. "מאזין לשירים בעברית"	74%	51%	63%
ב. "מדבר בעברית עם אנשים מחוץ לבית (בקניונים, בפארקים ועוד)"	49%	39%	45%
ג. "קורא וכותב בעברית באינטרנט"	54%	42%	40%
ד. "צופה בתוכניות טלוויזיה או סרטים בעברית"	42%	37%	39%
ה. "קורא סיפורים בעברית"	32%	40%	33%

³ התלמידים התבקשו לציין את התדירות שבה הם נחשפים לשפה העברית באמצעות פעילויות שונות, על גבי סולם בן 5 דרגות הנע מ"במידה מועטה מאד או כלל לא" ועד "במידה רבה מאד". תלמידים שציינו את אחד משני הערכים הגבוהים בסולם, סווגו כמדווחים על הפעילות המתוארת בהיגד. רמת הדיווח על המדד המסכם חושבה כממוצע אחוז המדווחים על כל ההיגדים המרכיבים את המדד.

ב. הוראת השפה העברית בבתי הספר

- **מרבית המורים לעברית דיווחו כי הם מטפחים בקרב תלמידיהם מיומנויות של הבנת הנקרא (95%), ידע לשוני בעברית (87%) ושפה דבורה (81%).** המורים דיווחו בשיעורים נמוכים יותר על טיפוח מיומנויות של הבעה בכתב (72%) ושל הבנת הנשמע והאזנה (55%).
- **רוב התלמידים דיווחו כי הם נוהגים לדבר עברית בשיעורים (80%), כי המורה לעברית מדברת איתם בעברית (81%) ומעודדת אותם לדבר עברית בשיעורים (89%).** כמחצית מהתלמידים דיווחו כי הם מאזינים בשיעורים לקטעים בעברית (כמו שירים וסיפורים) (48%).

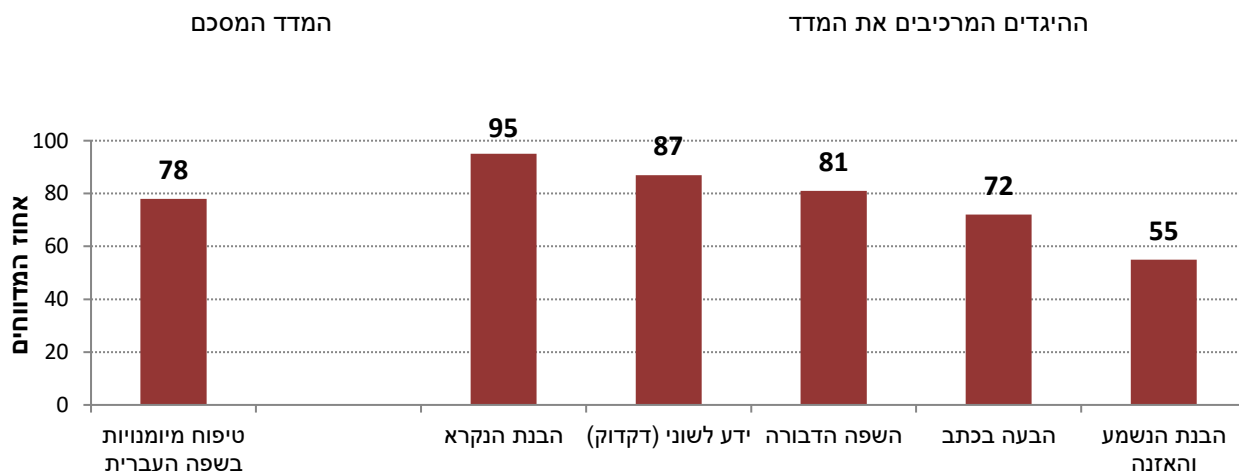
ביתר פירוט:

טיפוח מיומנויות בשפה העברית⁴: 95% מהמורים דיווחו כי הם עובדים עם התלמידים על טיפוח מיומנות הבנת הנקרא בשפה העברית, 87% דיווחו כי עסקו בתחום הידע הלשוני (דקדוק) ו-81% דיווחו שעבדו עם התלמידים על טיפוח מיומנות השפה הדבורה. שיעורי המורים שדיווחו כי הם עבדו עם התלמידים על טיפוח מיומנויות של הבעה בכתב והבנת הנשמע נמוכים יותר: 72% מהמורים דיווחו על טיפוח הבעה בכתב ורק 55% דיווחו על טיפוח הבנת הנשמע והאזנה.

בתחומים הבעה בכתב והבנת הנשמע שיעורי המורים במגזר הערבי ובמגזר הבדואי: בהבעה בכתב, 87% מהמורים במגזר הדרוזי לעומת רק כ-70% מהמורים במגזרים הערבי והבדואי, ובהבנת הנשמע, 67% מהמורים במגזר הדרוזי לעומת 61% במגזר הערבי ו-51% במגזר הבדואי.

⁴ המורים התבקשו לציין את התדירות בה הם עבדו עם התלמידים על טיפוח מיומנויות שונות בשפה העברית (במהלך החודש האחרון שלפני מועד הסקירה), על גבי סולם בן 5 דרגות הנע מ"במידה מועטה מאד או כלל לא" ועד "במידה רבה מאד". מורים שצינו את אחד משני הערכים הגבוהים בסולם, סווגו כמדווחים על הוראת המיומנות בתדירות גבוהה. רמת הדיווח על המדד המסכם חושבה כמוצע אחוז המדווחים על המיומנויות המרכיבות את המדד.

טיפוח מיומנויות בשפה העברית, דיווחי מורים

מגזר	מדד מסכם: טיפוח מיומנויות בשפה העברית		
	דרוזי	בדואי	ערבי
	87%	79%	76%
א. "בהבנת הנקרא"	98%	92%	96%
ב. "בידע לשוני (דקדוק)"	91%	88%	86%
ג. "השפה הדבורה"	90%	81%	80%
ד. "הבעה בכתב"	87%	73%	69%
ה. "בהבנת הנשמע והאזנה"	67%	61%	51%

דרכי הוראת השפה העברית בבית הספר⁵: 81% מהתלמידים דיווחו כי הם נוהגים לדבר עברית בשיעורי עברית ו-89% דיווחו כי המורה מעודדת אותם לעשות זאת. עוד דיווחו התלמידים שהם לומדים דקדוק של השפה העברית - 84% מהתלמידים, וכי הם נוהגים לקרוא טקסטים באופן עצמאי - 73% מהתלמידים. באשר להבעה בכתב והבנת הנשמע, רק 57% מהתלמידים דיווחו על עיסוק במטלות כתיבה קצרות ו-48% דיווחו שהם שומעים קטעים בעברית בשיעורים. ממצא זה נמצא בהלימה לדיווחי המורים על טיפוח מיומנויות אלו.

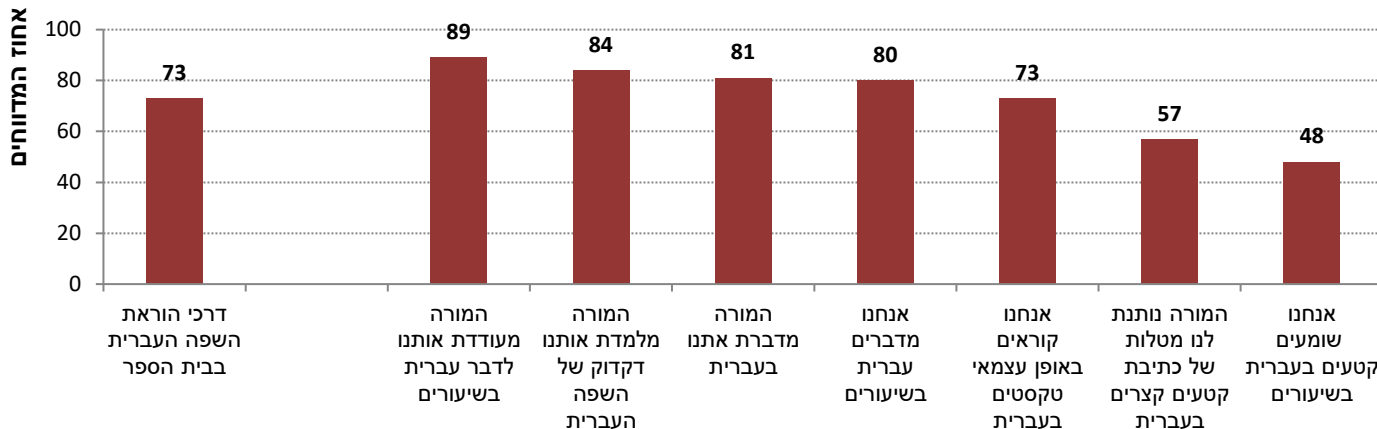
קיימים הבדלים בין המגזרים דוברי הערבית. ככלל, תלמידים בבתי ספר במגזר הערבי והדרוזי דיווחו בשיעורים גבוהים יחסית על עיסוק בפעילויות השונות במהלך השיעורים, בהשוואה לתלמידים בבתי ספר במגזר הבדואי שדיווחו בשיעורים נמוכים יותר.

דרכי הוראת השפה העברית בבית הספר, דיווחי תלמידים

⁵ התלמידים התבקשו לציין את התדירות בה הם נחשפים בכיתה של דרכי הוראה שונות לשפה העברית, על גבי סולם בן 5 דרגות הנע מ"במידה מועטה מאד או כלל לא" ועד "במידה רבה מאד". תלמידים שצינו את אחד משני הערכים הגבוהים בסולם, סווגו כמדווחים על קיומה של דרך ההוראה שמתוארת בהיגד בתדירות גבוהה. רמת הדיווח על המדד המסכם חושבה כממוצע אחוז המדווחים על כל ההיגדים המרכיבים את המדד.

המדד המסכם

ההיגדים המרכיבים את המדד

מגזר			
דרוזי	בדואי	ערבי	
75%	67%	75%	מדד מסכם: דרכי הוראת השפה העברית בבית הספר
91%	81%	91%	א. "המורה מעודדת אותנו לדבר עברית בשיעורים"
88%	72%	87%	ב. "המורה מלמדת אותנו דקדוק של השפה העברית (למשל נטיית הפועל)"
84%	74%	84%	ג. "המורה מדברת אתנו בעברית"
84%	72%	82%	ד. "אנחנו מדברים עברית בשיעורים (עונים על שאלות/שואלים שאלות ועוד)"
75%	68%	75%	ה. "אנחנו קוראים באופן עצמאי טקסטים בעברית"
58%	57%	57%	ו. "המורה נותנת לנו מטלות שבהן אנחנו כותבים קטעים קצרים בעברית"
48%	47%	49%	ז. "אנחנו שומעים בעברית בשיעורים (שירים, סיפורים, הוראות, שיחות)"